

| PER STIG MØLLER: *Sommeren '45. Fra overmod til mismod*, Kristeligt Dagblads Forlag, København 2019, 504 s., 299,95 kr.

Hvor selve besættelsestiden er blevet betragtet, behandlet og beskrevet fra alle tænkelige vinkler i såvel historieforskningen som i mere journalistiske og rent skønlitterære værker, så har befrielsessommeren fremstået relativt underbelyst. Og det er naturligt nok: De fem forbandede år er og bliver et overflødhedshorn af dramatiske begivenheder, modige helte og blodige skurke – og ikke mindst store moralske og politiske dilemmaer.

Men hvad med de efterfølgende seks særprægede måneder, fra befrielsen til regeringsdannelsen efter folketingsvalget? Det halve år fra befrielsesdagene frem til den politiske normalisering med dannelsen af Knud Kristensens venstreministerium i begyndelsen af november har også fortjent en selvstændig og seriøs fremstilling. Og løsningen af den opgave har forhenværende minister, partiformand og folketingsmedlem, dr.phil. Per Stig Møller givet os sit bud på med *Sommeren '45*.

Forfatterens tilgang har ifølge indledningen været at følge *perioden*:

sådan som den blev oplevet fra dag til dag gennem aviserne og den offentlige debat. ... (Bogen) bringer flere af de interviews i al landsens aviser med frihedskæmperne, hvorigennem befolkningen nu fik indblik i, hvordan kampen havde udfoldet sig og med hvilke omkostninger. Den giver ordet tilbage til datidens debattører. Kun ved således at gå kronologisk frem får nutidens læser indblik i, hvilke indtryk datidens læsere blev bibragt af begivenhederne, og hvordan datidens mennesker oplevede forløbet.

Metoden virker al den stund, man med de af forfatteren valgte og ofte både sagligt og kyndigt kommenterede citater fra reportager, interviews og taler får et meget klart indtryk af det stemningsskifte, der skete fra befolkningens befrielsesrus, lettelse, taknemmelighed over for frihedskæmperne – og hævnthørsten over for dem på den anden side af kridtstregen – i maj/juni og så til den hen over sommeren og det tidlige efterår stadigt mere udbredte higen og længsel efter en almindelig, fredelig hverdag. Eller med andre ord: Overgangen fra det anormale og frem (eller tilbage?) til det normale. For selv om bemeldte dag-til-dag-metode kunne have endt i en noget teknisk og blodfattig gennemgang, så er fremstillingen levende hele vejen igennem.

Her er forfatterens mange kasketter eller vurderingsvinkler et gode, for hvor historikeren og politikeren Per Stig Møller stopper, tager den kulturelt vågne og skarpe intellektuelle, litteraten, over. Det vil sige, at vi nok får gennemgået det halve år *wie es eigentlich gewesen*, men samti-

dig er de kulturelle, litterære, åndelige og højskoleprægede sider af livet og debatten i de dramatiske måneder med.

Men tilbage til den 4.-5. maj 1945. I det øjeblik, tyskerne endelig overgav sig, og de illegale blev legale, begyndte kampen om både fortiden og fremtiden.

Fortiden først. Befolkningens store flertal bakkede med større eller mindre resignation op om a) samarbejdspolitikken frem til i hvert fald foråret 1943 og b) modstandskampen fra efteråret 1943 – og massivt i de sidste, politiløse krigsmåneder. Politikerne fra de regeringsbærende partier (S, V, K og R) fulgte med forsinkelse og for manges vedkommende med stor bekymring stemningsskiftet i befolkningen, idet de fleste af disse politikere gerne havde set bruddet den 29. august 1943 komme senere – eller slet ikke, af hensyn til befolkningens liv og velfærd.

Forfatteren beskriver med sikker hånd, hvordan ikke mindst lederne af landets største parti, Socialdemokratiet, helt frem til begyndelsen af september 1943 var ekstremt negativt indstillet over for koalitionen af „kommunister og chauvinister“, altså modstandsbevægelsen.

Efter krigen etableredes så myten om, at samarbejdspolitikkerne i perioden fra 9. april 1940 til 29. august 1943 i virkeligheden havde *forberedt* modstanden. Politikerne blev imidlertid snarere *reddet* af bruddet den 29. august, hvilke mange af dem bød velkommen, for en dels vedkommende dog først i bagklogskabens klare og lutrende lys (hvorved mytedannelsen tog sin begyndelse). Forfatteren har mere respekt for Erik Scavenius, der som en af meget få fremtrædende personligheder stod ved sin politik efter krigen.

I bogen oplever vi kun de første måneder af retsopgøret, og afgørelsen på mange af de store sager, herunder dem, som endte med den pr. 1. juni 1945 genindførte dødsstraf, ligger lidt senere i forløbet. Men forfatteren giver adskillige eksempler på små fisk, som straffedes for hårdt, og på politikere og erhvervsfolk, som måske nok havde været lidt vel ivrige efter at tilpasse sig de nye forhold efter 1940, men som jo samtidig langt hen ad vejen ikke havde gjort andet og mere end at leve op til regeringens og kongens opfordringer fra den 9. april.

Retsopgøret var en midlertidig afvigelse fra almindelig retspraksis, som nok var politisk nødvendig, men som samtidig aldrig kunne blive objektivt og retfærdigt på grund af samarbejdsårene 1940-43, og som af nogle blev kaldt et juridisk galehus. Forfatterens vurdering adskiller sig vel ikke i væsentlighed fra Ditlev Tamm, hvis disputats om retsopgøret fortsat er standardværket.

Forfatteren har – ikke overraskende, for her træder den politiske side af ham tydeligere frem – en særlig sympati for de borgerligt-demokratiske kræfter i modstandsbevægelsen som f.eks. Christmas Møl-

ler og Aksel Møller. Man kan udviser på samme tid stor forståelse for samlingsregeringens vanskelige vilkår, og så er han optaget af de store moralske og etiske dilemmaer i besættelsestiden og den efterfølgende håndtering af fortiden og retsopgøret. Forfatterens bidrag til den store og vedvarende diskussion om, hvem der gjorde hvad, og hvem der måske burde have gjort noget andet, leveres uden fordømmelse, men ikke uden holdning.

I bogens afsluttende kapitel drøftes forholdet mellem ansvarsetik og sindelagsetik. Hvad var det rette at gøre? Det er ikke nemt at svare på i dag, og det var bestemt ikke nemmere under besættelsen, særligt frem mod den 29. august, og heller ikke i diskussionerne mellem modstandsbevægelse og „modbevægelse“ i sommeren 1945.

Og så opgøret om fremtiden. Aftalen mellem de politiske partier og Frihedsrådet om sammensætningen af befrielsesregeringen kom først på plads få døgn før befrielsen, og uenighederne fortsatte. Efter de første hektiske og dramatiske befrielsesdage begyndte man snart at tænke frem mod og positionere sig til det folketingsvalg, der skulle finde sted den 30. oktober.

Forfatteren viser gennem de citerede avisartikler med videre tydeligt, hvordan Socialdemokraterne brugte al kraft på at udmanøvrere Kommunisterne, Kommunisterne på at se frem mod en forventelig stor sejr og en magtovertagelse i Danmark, Det konservative Folkeparti på at holde antiparlamentarikerne fra Dansk Samling ude, og Venstre og Det Radikale Venstre vel nærmest på at komme tilbage til *business-as-usual* så hurtigt som muligt, dog med den lille krølle, at SR-alliancen fra Stauning-Munch-tiden var brudt.

Modstandsbevægelsens ministre blev hurtigt kegler i et spil, de ikke mestrede. Mange havde drømme om et nyt og bedre Danmark, og mange var selvfølgelig opildnede af den store folkelige sympati og opbakning, de havde mærket i krigens sidste måneder, og det resulterede i et betydeligt overmod i de første befrielsesuger, hvilket blandt andet kom til udtryk i kontroversielle selvtægtsepisoder. Men det endte i intern splittelse og mismod i modstandsbevægelsens heterogene rækker i efteråret 1945. Med den politiske normalisering og dannelsen af Ministeriet Knud Kristensen var modstandsbevægelsens politiske rolle udspillet.

Man kan spørge sig selv, om det kunne være gået anderledes? Ja, måske, men forfatterens grundige og kyndige gennemgang af det dramatiske og omskiftelige halve år viser, at der var gode grunde til, at resultatet blev, som det gjorde. Med *Sommeren '45. Fra overmod til mismod* har vi fået en fin, seriøs og velskrevet fremstilling af det enestående halve år.

Tomas Bech Madsen